DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA

DE

METASTASI

SIVE

SEDE MORBORUM MUTATA

Oder:

Wie ſich öffters eine Kranckheit in die andere verwandele.

QUAM

ADSPIRANTE DIVINA GRATIA

PRÆSIDE

DN. FRIDERICO HOFFMANNO

ORDINIS MEDICI SENIORE

PRO GRADU DOCTORIS

d. Septembr. MDCCXXXI.

Modeſto eruditorum examini

ſubmittit

SAMUEL SONTAG

EPERIESINO HUNGARUS.

HALÆ MAGDEBURGICÆ

Typis IOH. CHRIST. HILLIGERI, Acad. Typogr.

DEO T. O. M.

PATRIÆ

PATRONIS AC FAVTORIBVS

AMICIS SVIS CVNCTIS

NEC NON HÆREDIBVS

SONTAGIANIS.

DISSERTATIO INAUGURALIS.

DE

MORBORUM METASTASI SIVE MUTATA SEDE.

PROOEMIUM.

INnumerabiles propemodum, quibus genus humanum miſere poſt lapſum affligitur, ægritudines eſſe, nullus facile ex Medicis in dubium revocabit. Ex his vero ſi quævis ſpecialem & ſibi propriam agnoſceret cauſam, idoneis a Medico remediis amovendam, non modo rationalis Medicina, ſed & medendi methodus innumeris certe, & quæ vel nullo mo-

do vel ratione ſuperari poſſent, difficultatibus foret involuta. Divinam itaque in eo etiam admiramur & ſapientiam & providentiam, quod innumeri quidem ſint morbi, ſed pauciores & ſimpliciores qui eos excitant ac producunt cauſas atque origines: neque dubitandi amplius de hoc erit locus, ſi quis paulo attentius conſideret, unam eandemque materiam vitioſam ac præternaturalem, prout diverſas ſedes & partes in corpore occupat, diverſimode harum functiones & uſum turbando & pervertendo, nomine partim, partim etiam re & effectu plane innumeras producere ægritudines. Aſſertio hæc illuſtrior fieri poteſt exemplo: portio quædam ſanguinis firmiter impacta & incarcerata vaſorum alveolis, pro differentia locorum, & dolores & inflammationes plane diverſas progignit: nam in cerebri membranis phrenitis, in tunicis quæ oculos cingunt ophthalmia, in membranis quæ laryngem vel fauces circumveſtiunt angina, in pulmonibus peripnevmonia, in renibus nephritis, in inteſtinis tenuioribus iliaca paſſio, in ventriculo lipyria & ſic porro ſubnaſcuntur; quæ ratione genii, ratione ſympto-

ptoma-

ptomatum & ratione periculi multum inter ſe diſtant ac differunt. Sanguis menſtrualis & hæmorrhoidalis, quando conſuetus eius fluxus ſupprimitur, & ad interiores partes delatus modo caput modo pectus modo præcordia & ventriculum vel alias occupat partes, varia & innumera fere ſunt mala quæ inde oriuntur. Ex qua paulo attentiori conſideratione pathologica dici vix poteſt, quam magnum & ingens in morborum therapiam, ut faciliori methodo & pauciori remediorum ſelectorum apparatu eorum cura inſtrui poſſit, redundet beneficium. Hæc omnia vero longe clariora diluceſcent, quando ex emendata & ſaniore noſtri temporis pathologia quam profitemur diſcimus, ex *mutata morbi*, ſive potius cauſæ morbificæ *ſede*, aut materiæ peccantis ex una parte in aliam translatione, morbos invicem mutari & unum ex altero prodire ac gigni; quæ doctrina ampliſſimi in praxi Medica uſus atque commodi, & Medicorum antiquiſſimis ipſique *Hippocrati* non incognita fuit, licet ab omnibus recentioris ævi Medicis nec ſatis fuerit perſpecta nec intellecta. Et hanc ob cauſam ego cum ſpeci-

 men

men inaugurale pro conſequendis ſummis in Arte Medica honoribus mihi edendum eſſet, commotus ſum, ut nobiliſſimum hoc & magnæ utilitatis in praxi medica thema prolixius paulo & accuratius diſcutiendum ſuſceperim. Faxit autem, qui omnis veritatis, qui omnis ſalutis Auctor & Fons eſt, ut propoſitum hoc cedat feliciſſime!

§. I.

QVum bono cum DEO de *commutata morborum*, ſeu potius cauſarum morbificarum *ſede* & qui inde varii ſequantur effectus, paulo maiori ſtudio & diligentia agere & diſſerere animus ſit, primo omnium nobis declarandum erit quas morborum ſpecies, quæ ex una ſede in alteram tranſponuntur intellectas velimus; & cum antiqui Medici hunc actum metaſtaſin vel palindromen, vel latine abſceſſum nuncupaverint, inſtituti omnino ratio poſcit, ut quid per has voces intellexerint videamus. Vocabulum abſceſſus apud HIPPOCRATEM & priſcos valde uſitatum eſt, & humorem vitioſum ex una parte in alium decumbentem denotat. Huc ſpectat locus modo citati Senis, *libr. de hum.* §. 3. *quibus ex morbis ſe erigentibus ſtatim in manibus aut pedibus dolores fiunt, in his abſceſſus contingunt.* Sunt autem potiſſimum apud graviſſimum

ſimum Auctorem duo abſceſſuum genera; unum fit per excretionem, ſub quo omnes criticæ evacuationes continentur; aliud fit per repoſitionem, ubi materia ab una parte in aliam decumbit; atque hoc poſterius genus proprie & κατ᾽ ἐξοχὴν dicitur abſceſſus, Græce metaſtaſis vel palindrome; ſub hac tamen differentia, ut, quando materia vitioſa a partibus exterioribus introvertitur, ſicuti in morbis exanthematicis, variolis, morbillis haud raro contingit, hæc translatio palindromes nomen obtineat; quandocunque vero ſive ex ſuperioribus ad inferiores & vice verſa, ſive ab interioribus ad exteriores partes & rurſus ab his ad internas, cujuscunque morboſi indolis humor movetur, metaſtaſeos notio familiarior eſt.

§. II.

Ex quibus jam liquido conſtare puto, nobis hoc loco animum non eſſe, de morbis qui aliis demum ſuperveniunt agere, ut quando dyſenteria tranſit in inteſtinorum levitatem vel ſi mavis atoniam, & hanc demum cachexia ſive malus habitus corporis inſequitur, vel quando ex hæmoptyſi phthiſis aut hectica progignitur, vel ex quartana perperam curata ut ſæpius evenit hydrops naſcitur. Neque etiam laborem & ſtudium hoc loco in pertractandis iis morbis collocabimus, quando exempli gratia criticas & ſalutares ſanguinis evacuationes, quæ fiunt per uterum, per ſedis venas, per nares, inauſpicato ſuppreſſas vel cohibitas, atroces variæ indolis paſſiones

ſub-

ſubſequuntur: neque titulo noſtro, pernitioſas valde ſanguinis & humorum per flatus & ſpaſmos primarum viarum, ut ſubinde in paſſione hyſterica & hypochondriaca evenit, in partes ſuperiores, pectus, præcordia, caput, ſuſcitatus congeſtiones & translationes, atque ex iſtis varia ac periculoſa pathemata conſequentia comprehendere volumus. Neque ex profeſſo hoc loco agere inſtituti erit, de iis affectibus, qui imperfectas criſes ſequuntur, quando videlicet conſuetus & chronicus ſudor vel etiam podagricus dolor, cutis eryſipelas certis temporum periodis invadere conſuevit, ob imbecillius naturæ motricis robur, ſive a ſenio, ſive ab affectu animi vel ab aliis cauſis redditum, prava & malitioſa materia in corpore remanens nobiliores internas partes periculoſe infeſtat & graves ægritudines excludit.

§. III.

Sed per metaſtaſin volumus perfectam & plenam intellectam, quæ eſt, quando materia vitiata & morbifera e ſede ſua appropriata ad aliam transfertur & partem ſuam quam ſemel occupavit conſuetam deſerit, funeſtoque plerumque eventu ad nobiliores & internas partes transponitur. Dari tamen etiam ſalutiferam metaſtaſin, quæ tum conſpicitur, quando materia morbi, a partibus nobilioribus ad ignobiliores, ab interioribus ad exteriores partes propellitur, rectiſſime animadvertimus. Ita, juxta HIPPOCRATEM *l. VI. aph. 17.* inflammatione oculorum laborantem alvi profluvio corripi bonum & ſalutare eſt, quod

materia

materia quæ ad oculos ferebatur jam ad alvum deſcendit. Pertinet huc quoque CELSI, *L. VI. c.7.* obſervatio, quæ hæc eſt: *nonnulli qui mydriaſi oculorum laborarunt, ubi pupilla dilatatur aciesque hebeſcit ac pene caligat, & aliquando nihil viderunt, repentina alvi profuſione lumen receperunt.* Similiter valde ſalutiferum eſt, quando juxta aphoriſmum XVI. HIPPOCRATIS *L. VI.* in hydropicis aqua per ventrem purgatur; quod utique intelligendum eſt, viſcera ſi nondum ſunt vitiata ſed integra, & virium adhuc robur ſuppetit. Salutaris quoque dicenda eſt metaſtaſis, quando gravem capitis dolorem ichoroſæ vel purulentæ materiæ profuſio e naribus ſequitur, vel quando in phrenitide narium fit hæmorrhagia, dum ſanguis meningibus impactus & congeſtus per narium venas exitum invenit; vel ubi gravi affectu ſoporoſo oppreſſis ſanguis per ſedis venas confertim erumpit, quod non ita pridem D. D. PRÆSES in generoſa perſona ſalutariter eveniſſe obſervavit. Pertinet huc quoque *aph. 28. Sect. IV.* HIPPOCRATIS: *ſurditas bilioſis egeſtionibus contingentibus ceſſat.* Neque minus attentionem meretur quod BAGLIVVS *in praxi L. I. cap. de phrenit.* ſcribit: *quando in delirio ſupervenit alvi fluxio, morbo ad coctionem tendente, ſolvit illud.* Sæpius vidimus ægros debiles inquietos anxiosque diarrhœa ſuperveniente, ſequenti die ſe melius habuiſſe; & docet experientia alvum ſtrictam capitis ægritudines exacerbare, lubricam vero easdem alleviare.

§. IV.

Longe vero deterioris & minus ſalutaris genii ſunt illæ metaſtaſes ſive translationes morbificæ cauſæ quæ naturæ, ſive clarius, motibus ordinatis vitali bus admodum infenſa, ſi a partibus exterioribus ad nobilioris functionis internas contingunt & plus periculi habent multumque difficultatis in medendo pariunt. Nullam vero in univerſo corpore animadvertimus partem, quæ metaſtaſibus pernitioſis magis pateat & obnoxia ſit quam ſumma cutis, quæ univerſale quaſi & publicum materiæ ex ſanguinis & humorum maſſa ſuperfluæ & effœtæ excernendæ emunctorium eſt. In hac uti promta & facilis fit noxii humoris ſecretio atque abſceſſio, ita etiam nihil facilius & familiarius contingit, quam quod ob texturam ejus tendineo-nervoſam inſigni elatere ſive virtute expanſiva & conſtringente donatam, materia vitioſa ibi ſubſiſtens introrſum valide reprimatur & retropellatur, quod nunquam non cum pernitie & periculo fit. Placet ergo paulo diutius utiliſſimæ huic in praxi doctrinæ, in meliorem ejus dilucidationem, immorari, atque clarius exponere cujus generis & indolis morbi, in cute, quando ex hac ad interiora corruptus & noxius humor relegatur, proveniant. Exordium autem tractationis a ſumma capitis cute capillitio tecta facere propoſuimus. Enim vero nihil in Artis opere occurrit frequentius, quam quod fœdus & ulceroſus capitis morbus, qui tinea vocari ſolet, in infantibus intempeſtive exſiccantibus reperculſus, varii

rii generis & potiſſimum exitiales in partibus quas infeſtat ægritudines concitet. Nam & epilepſiam & oculorum inflammationem, quam in ſuppurationem & plenariam cœcitatem abiiſſe vidimus, & ſordida narium vel aurium ulcera, in quibusdam etiam, quando maligna ad ima usque thoracis deſcendit materia, aſthmata convulſiva inde fuiſſe producta, non ſemel ſed ſæpius obſervavimus. Sordidus ille plicæ Polonicæ morbus quibusdam locis endemius, ſi improvide hæc abſcinditur & frigidus aër ad interiora repellit glutinoſam impuram lympham, dici vix poteſt, quam ſæva poſt ſe relinquat mala; ſiquidem immanes cephalalgias, epilepſiam, cœcitatem, inſaniam quoque furibundam inde obortas fuiſſe fide dignis Auctorum conſtat teſtimoniis.

§. V.

Gutta ſic dicta roſacea, quæ moleſto pruritu, ardore & ulceratione faciem defœdat atque deformat, coſmeticis præſertim quæ mercuriale quippiam ingreditur ſublata, vel ophthalmiam vel palpebrarum, aut labiorum oris tumorem valde moleſtum, vel altius ſi in pectus ſe inſinuat materia, raucedinem cum difficili ſpiratione concitat frequentiſſime.

§. VI.

Quam periculoſa mala capitis eryſipelas incaute tractatum, retrocedente ad interiora pravo humore, proferat, experientia in dies fere edocemur. Phrenitidem enim, anginam, linguæ paralyſin, lethalem hemiplegiam, catalepſin inſecutam fuiſſe, Scriptorum

probatiſſimæ fidei obſervationibus paſſim conſignatis, luculenter ſatis confirmamur. Et quid porro frequenrius evenit, quam quod a colli & pone aures locatis glandulis tumefactis & induratis, inſanabiles fere oculorum morbi, lippitudines, cataractæ ſpuriæ & veræ, cutis quoque capitis excoriationes, transmiſſo illuc ſalſo acri latice, cum per obturatos tubulos ipſi liber tranſitus denegatur, oriantur. Pejoris vero genii ſolent eſſe illæ affectiones quæ inveteratos valdeque duros parottidum tumores inſequi ſolent; vidimus aliquoties, ab applicatis variis externis, gravia & vix ſanabilia pulmonum vitia, aſthma, phthiſin, tabem & hecticam producta fuiſſe, dum noxius valde & cauſticus a diuturna incarceratione humor, e ſede ſua expulſus per poros & interſtitia usque ad pulmonem penetraverat, cujus membranis & veſiculis firmius inhæreſcens acrimonia ſua hoſtili tantorum malorum cauſam dedit. Vidimus inſuper funeſta oris & linguæ ulcera a parotidibus perverſe tractatis & induratis ſuborta. Idem obſervatum legimus de glandularum ſubaxillarium tumore, ſi minus perite a chirurgis, quando videlicet, vel ſuppurationem ſupprimunt, vel nimium humorum affluxum celeriter comprimunt & reſtringunt, tractatus fuerit: nam & præcordiorum anguſtiæ & pectoris oppreſſiones & ferinæ tuſſes cum lento calore, inde generantur.

§. VII.

Sed a cutaneo ſuperiorum partium involucro pervenimus jam ad extimam & ſummam quæ inferiores

res partes tegit cutem, identidem, ob fibroſo-nerveam qua gaudet texturam valde mobilem, ſive, ut nonnulli loqui amant, ſenſibilem, qua de cauſa, dum varias & ſubitas imo ſæpe contrarias relaxationes & conſtrictiones ſuſcipit, metaſtaſibus humorum & transmutationibus morborum admodum patet atque obnoxia eſt, Crebriori enim & quotidiana fere practica obſervatione diſcimus, in cute ſubſiſtentes maculas, puſtulas aliaque exanthemata, ſæpius ex levi externa cauſa, ubi eorum materia retrocedens ad interiora, nobiliores motrices maxime partes infeſtat, multas & truculentas paſſiones ſuſcitare. Variolas aliquot jam dies in cute apparentes, ceteris rebus omnibus bene conſtitutis, a terrore ſolo, ab improvide admiſſo frigore, vel corpore diutius in ſitu erecto detento, ſubito diſparuiſſe & intra aliquot horas lethales convulſiones ſecutas fuiſſe, nos & adſtantes cum ſtupore animadvertimus. Variolis, qui ſe frigido expoſuerunt aëri, ſubito extinctos, memorat FORESTVS *lib. VI. obſ. 46.* Nam leves ſæpe ſunt cauſæ, quæ ut materia varioloſa intro cum magno vitæ periculo recipiatur efficiunt, & hinc fit, ut nullus fere morbus, majorem diligentiam & circumſpectionem, ne corpori admittatur quippiam noxium, deſideret. De noxia variolarum, in puero quatuor annorum repulſione legi meretur *obſ. 42. dec. III. an. III. M. N. C.* ubi poſt improvidam, ad avertenda variolarum veſtigia, inunctionem cum lardo, accedente ſimul aëre frigido, non modo febris ardens per quatuor ſeptimanas

manas ſecuta, verum etiam pedum ac membri virilis tumor ortus fuit. DIEMERBROCCIVS *libr. de variol, & morbil. Hiſt. IV. p. 293.* perhibet, a dato purgante variolas jam apparentes protinus delituiſſe, aucta cordis anxietate, gravique diarrhœa cum ſumma virium proſtratione ſuperveniente, puerum ſequenti nocte diem ſupremum obiiſſe.

§. VIII.

Neque minoris periculi res eſt morbillorum retroceſſio a quacunque etiam cauſa contingat; id enim plane peculiare hæcce ſchematis ſpecies habet, ut vitioſa materia præ omnibus aliis pectus petat atque infeſtet, unde valida ſicca & convulſiva tuſſis ſtatim in principio morbi adoritur, & qui hoc morbo ob receſſionem malignæ materiæ intereunt, aſthmate vel catharro ſuffocativo opprimi ſolent. Commemoranda huc merito venit obſervatio, cujus B. HAGENDORNIVS cent. I. *hiſt.* 77. mentionem facit, morbillos nimirum in pago quodam epidemice graſſatos, infantes ætate minores ambulare adhuc neſcios maximam partem invaſiſſe, ſed quum ex illis, maculis nondum evaneſcentibus, inclementiæ aëris ſua expoſuerint corpora, capite ac pedibus nudatis incedentes, ut ſolet plebs ruſtica, complures febre ardente tuſſi & aſthmate convulſivo tentatos occubuiſſe, reliquos vero evaſiſſe. Novimus ſane exempla, ubi a virulentæ materiæ diſceſſione ad interiora, in adultioribus a mutatione lecti paulo frigidioris, lethalis ventriculi inflammatio cum lipothymia fuit inſecuta.

§. IX.

§. IX.

Non poſſumus autem hoc loco, quin utiliſſimam obſervationem ampliſſimi ſane in praxi uſus inſinuemus atque ſedulo inculcemus, quod videlicet non tantum ex morbillorum & variolarum diſceſſione in corpus, ſed etiam num puſtulis & maculis evaneſcentibus, a prohibita per cutim tranſpiratione materiæ vitioſæ, ſummum ſit periculum metuendum. Vidimus ſæpe numero, ubi declinante vel finito jam morbo, cibis affatim aſſumtis, nimis cito auræ frigidiori expoſuerunt corpora, plura & periculoſa inſecuta ſymptomata & dum ea indoles peccantis materiæ variolarum ac natura eſt, ut oculis quam maxime eorumque membranis ſit infeſta, non modo maculas, pelliculas, veſiculas, ipſis oculorum tunicis inhæſiſſe ſed & graves ac diuturnas epiphoras & lippitudines, quas interdum cœcitas ſecuta, obortas fuiſſe: in quam rem obſervationes ex *M. N. C. Dec. III. an. VII. obſ. 97. ex* HILDANO *cent. VI. obſ. 82. it. cent. III. obſ. 99. & ex* HAGENDORNIO *hiſtor. 71. & 72.* legi & conferri merentur. Neque obſcurum aut obſconditum eſt, ſed res & experientia crebra docent, ab eadem, quam modo propoſuimus cauſa, variolarum morbum preſſo ſæpius pede peſſima & difficilioris ſanationis ulcera, ſequi quæ articulos, quæ oſſa invadunt cum ſummo dolore & carie, atque etiam fruſtra optimis alias præſidiis adhibitis, ſuperveniente lento æſtu univerſi corporis vires fataliter conſumunt. Atque idem monitum de morbillis memori

mori mente tenendum eſſe cenſeo, quod videlicet ſtatim a morbo non nimis nutriendi ſint ægri, frigidius & aſperum cœlum, ne difflatio liberior corporis impediatur, vitandum; qua poſthabita obſervatione, dum materia impurior in corpore remanet, vel ex ſumma cute in corpus reagitur, exulcerationes pulmonum, empyemata, aſthmata ſuffocativa, atrophiam cum tuſſi & lenta febre, artuum quoque contracturam inde ſubnaſci triſtiſſimis ſubinde exemplis omnino edocemur. Purpuram tam benignam chronicam, quam malignam & acutam noſtris temporibus, ob immoderatiorem calidorum potuum in ſcorbuticis maxime uſum, familiariſſimam eſſe ſatis cognitum compertumque eſt: quam periculoſa vero & vitæ inſidioſa ſit, quando materia exanthematica ex ſumma cute ad nervoſas & nobiles internas partes relegatur, ſæva quæ ſequuntur ſymptomata, ut lipothymiæ, cardialgicæ anxietates, inquietudines, pectoris oppreſſiones cum ægra ſpiratione, agrypniæ, lenti quoque & alternantes cum frigore & tremore partium æſtus, abunde ſatis planum atque teſtatum reddunt.

§. X.

Inter acutos exanthematicos atque extremi periculi morbos peſtilentiam eminere inter omnes notum eſt; quorum plerique qui ea affliguntur, ubi bubones vel carbunculi retrocedunt, vel ob imbecillitatem naturæ venenum non foraſe corpore expellitur, miſere intereunt.

§. XI.

§. XI.

Quam grave & luctuoſum ſubinde a ſcabie retrocedente vel malis artificiis retropulſa corpori humano accedat damnum, res adeo in vulgus usque eſt in praxi cognita. Pro differentia vero locorum, quæ corrupta materia interius occupat, alia atque alia majoris vel etiam minoris periculi prodire ſymptomata omnino animadvertimus & obſervationibus Auctorum fide dignorum paſſim confirmatum legimus. Potiſſimum vero pectus & pulmonem petere infeſtam materiam obſervamus; unde diſpnœa, aſthma convulſivum & ſuffocativum, ex quo, ſi diuturnius malum eſt, tandem hydrops naſcitur, ſcabiem ſive ſiccam ſive ulceroſam improvide tractatam excipere compertiſſimum eſt: quando vero ventriculi vel inteſtinorum tunicas prava adoritur materia, vomitus, cardialgiæ, ventriculi inflammatio, diarrhœæ interdum etiam cruentæ proveniunt; febres quoque varii generis tam acutas quam continuas & lentas inde proficiſci non novum & inſolens eſt: quod noſtro quidem iudicio, exinde fieri arbitramur, quia vitioſa materia, ad arteriarum tunicas nervoſo muſculoſas quando fertur, earum ordinatam ſyſtolen atque diaſtolen pervertit, turbat atque nimium incendit.

§. XII.

Quod de ſcabie eiusque materia a cute in corpus retroacta, & pernitioſis inde ſecutis effectibus iam diximus, id de aliis quoque & ſubinde fœdioribus

 cutis

cutis vitiis & exulcerationibus vel corruptionibus, cujus generis ſunt herpetis & lepræ ſpecies; intellectum volumus. Neque enim Artem facientibus ignotum eſt, quam graves ægritudines ab ulceribus extremarum partium præſertim antiquioribus ſubito & citra præviam humorum correctionem conſolidatis ſubſequantur: qua de materia cum pleni ſint obſerſervationum medicarum libri, eam ob cauſam perpauca ſaltim & notatu digniora huc allegare ſuffecerit. TIMÆVS *a* Gūldenklee *in conſil.* meminit nobilis, qui, cum ab ulcere multis annis durante vetulæ conſilio liberaretur, in tam vehementes incidit capitis dolores, ut de vita ſperaret & materiam fœtidam mane reiiceret, eundem quem ex ulcere fœtorem percipiens. Ita quoque ſanato pedis ulcere ſanguinis ſputum ſucceſſiſſe a RHODIO *cent. 2. obſ. 37.* notatum conſpicimus: ad quam rem dilucidius illuſtrandam pertinet hiſtoria illa quam B. WALDSCHMIDIVS *Eph. N. E. an. 2. Dec. 1. Obſ. 213.* recenſet & nos hic inſerere non tædet. *Vir quadragenarius*, inquit, *diu domi detentus fuerat ulcere pedis dextri; mali pertæſus illud conſolidari curavit: quo facto ſtatim incidit in dyſenteriam lethalem, tanto cum egeſtorum fœtore, ut vix illum inviſere potuerim. Paulo ante obitum excernebat ſanguinem putridum coagulatum, parenchyma diſruptum repræſentantem. Vidi & in ſeptuagenario ex ulceribus pedis intempeſtive ſanatis eepilepſiam.*

§. XIII.

§. XIII.

Fonticulos velut ulcera arte medica, ad derivandum maxime noxium a parte affecta humorem, inducta, inconſulto, nulla habita ratione corporis, an firmum an debile, puris an impuris ſcateat ſuccis, ſanatos, vel priorem affectum ſub deteriore plerumque facie, vel longe alias adhuc graviores paſſiones, ut contumacem diſpnœam, quæ celerrime hydropem aſcitem progignit ſubſequi omnino planum atque apertum eſt; qua de re legi diſſertatio non ita pridem, in Academia noſtra, *Præſide Celeb.* Dn. Prof. ALBERTI habita, utique meretur.

§. XIV.

Nullus vero ex morborum claſſe eſt, qui tam expedite prompte ac facile ſtationem ſuam deſerit atque ab exterioribus ad interiores corporis & plerumque principes partes, idque non ſine periculo remeat, quam arthritis, ſive dolor & ſpaſmus articularis, quascunque etiam partes ſive pedes, manus, genua, ſive iſchii & coxendicis oſſa occupaverit: verum non tantum ex una parte externa in alteram tranſit & vagatur, ſed etiam interiora infeſtat. Neque huius morbi genium ullus ex antiquis Medicis rectius ipſo ARETÆO perſpexit: ita enim, *Lib. II. Cap. 12. De arthritide*, ſcribit: *quibusdam in omnem corporis ambitum vagatur & deinceps tranſitus quoque in dorſi thoracisque muſculos fit, incredibile eſt, quam late malum ſerpat; vertebræ dorſi cervicisque dolent & in ſummo ſacri oſſis dolor inhæreſcit, & paulo poſt cum renibus &*

 veſica

veſica communicatur; cui DEMETRIVS inter recentiores Græcos aſſentitur *lib. de podagra*, *non tantum*, inquiens, *in manus*, *pedes*, *omnes articulos tales ferri fluxiones*, *verum etiam in cerebrum*, *jecur atque adeo in ipſum cor*; *easque teterrimas eſſe liberatuque difficillimas*. GALENVS quoque in *Hippocratis librum de natura homin. comment*. 2. diſerte ſcribit: *aſpeximus ſæpe in his qui articulari morbo aut podagræ obnoxii erant*, *quod repulſis ab artubus humoribus eo delatis*, *illi in principem aliquam partem tendentes*, *homini interitum attulerint*, *cui ea ſola relinquebatur ſpes ſalutis*, *ſi iterum poſſent ad artus reverti*. Varios vero morbos variaque ſymptomata a retropulſa arthritidis materia ſubnaſci, pro differenti partium ratione & natura quas infeſtat, animadvertimus. Inter alia hæc obſervatu digna ſunt, quod malum iſchiadicum vicinas partes nempe veſicam, uretram, ſeminales veſiculas & rectum inteſtinum ſimul in conſenſum trahat, adeo ut in emittenda urina ingens cum ardore difficultas, interdum etiam intolerabilis veſicæ dolor & ſpaſmus cum metu inflammationis & exulcerationis inde proveniat. Vidimus quoque ab eodem fonte crebras nocturnas pollutiones, vires quæ enormiter frangunt, ortum duxiſſe; vidimus non minus benignum ſeminis profluvium, atque circa anum & ſedis venas, permoleſta incommoda, a perverſa mali iſchiadici curatione producta.

§. XV.

Id vero eſt quod magnam movet admirationem, extre-

extremis pedum partibus inhæreſcentem dolorem, intro repulſo vitioſo humore, ſupernas maxime partes petere & graviter ſubinde affligere: ita novimus a perperam tractata podagra, atroces capitis dolores, vertiginem, apoplexiam ſanguineam & ſeroſam, hemiplegiam, paralyſin, memoriæ abolitionem, ſævam odontalgiam & otalgiam, aphoniam, guttam quoque ſerenam, epiphoram cum ſubſequente cataracta & luminum amiſſione, aliasque graves hujusmodi ægritudines ſecutas: id quod etiam infinita exempla hinc inde a probatæ fidei ſcriptoribus conſignata diſerte & luculente ſatis confirmant. Alia vero mala prodeunt, quando vitioſa materia ad thoracem & ibi contenta viſcera defertur: nam ſi externas partes infeſtat, pleuritis ſpuria, quæ non niſi arthritidis ſpecies eſt, ſi in ipſas pulmones deſcendit, ferina & chronica tuſſis, ſi nervos intercoſtales ipſumque diaphragma tangit diſpnœa, aſthma ſpaſmodicum, cum ſuffocationis metu inde propullulant. Sæpe numero dolor arthriticus & podagricus evaneſcens, graves & ſumme periculoſas in ipſo ventriculo ceu valde nervoſa parte, materia hoſtili ad ejus tunicas delata, concitat; cujus generis ſunt totalis appetentiæ proſtratio, nauſea, gravativus dolor, præcordiorum anxietas, inquietudo, vomitus quandoque cruentus, & conatus ad vomendum cum faciei pallore, cephalalgia, crebra & importuna eructatio. Quandocunque vero ad inteſtinorum canalem valde nervoſæ & ſenſibilis texturæ, arthriticus delabitur

 hu-

humor, immanis inteſtinorum dolor, qui, ſi in tenuibus iliacus, in craſſis colicus appellatur, valde ſolennis eſt: nam ad nullam fere corporis interiorem partem tam pronum & expeditum ſeri arthritici ſubtilis cauſticæ indolis iter eſt, quam ad inteſtinorum tunicas, quibus ſi inhæreſcit paulo contumacius, non modo intolerabiles dolores, ſed etiam interdum diarrhœæ, imo cruentæ dejectiones cum ſumma virium proſtratione, extremorum frigore, pulſu debili & languido, facie Hippocratica, contracturæ etiam quandoque manuum, inſequuntur.

§. XVI.

Neque renes & viæ urinariæ a metaſtaſi humoris arthritici immunes ſunt. Nihil certe in praxi occurrit frequentius, quam quod podagra transmigret in calculum renalem, & is rurſus in podagram, præſertim in paulo provectioris ætatis hominibus, ubi fixiorem intenſus humor magisque tartaream indolem acquirit, cum tamen dolor ex calculo non confundi debet cum eo, qui vertebris lumbaribus quandoque ſatis diuturnus inhæreſcere ſolet, & rectiſſime a veteribus arthritis lumbaris vocatur; arthritis vero cum multum habeat ratione indolis & materialis cauſæ affinitatis cum eryſipelate, quod ſummam in extremis partibus obſidere conſueſcit cutem, non mirum eſt, ab eo, per incautam maxime curationem vel ob robur naturæ dejectum, retrocedente, teterrimas, præſertim in partibus interioribus & nerveis, ſuſcitari ſæpe numero ægritudines, ad quarum genus

car-

cardialgiæ, inflammationes ventriculi & inteſtinorum, continuæ item lentæ & hecticæ febres referendæ ſunt.

§. XVII.

At vero non modo humores tenues & facile mobiles id habent peculiare, ut ex appropriato ſuo loco in alienum, atque ab externis partibus in internas tranſeant atque deferantur, ſed & de inſignis molis tumoribus id fieri poſſe, ut craſſi & tenaces extremis partibus inhæreſcentes humores ad interiora, non ſine periculo relegentur, eſt quod admirationem quandam movere poſſit; ita vidimus non ſemel ſed aliquoties in cachecticis vel etiam in hydropicis pedum tumores, acceſſu intermittentis febris, quæ epidemice graſſabatur, tempore frigoris & horroris evanuiſſe, ſed non multo poſt difficillimam ſpirationem ad ſuffocationem usque invaſiſſe, adeo ut ſub tertio paroxyſmo præter omnium opinionem ſuffocatione interierint. Proſtant quoque nobis ejusmodi exempla, dum hydrope laborantibus eryſipelas pedum, quod ordinario cum ingenti frigore adoritur, ſupervenit, eos, materia ſeroſa inde a partibus extimis ad interiora & maxime pectus coacta, brevi poſt ſuffocativo catharro extinctos fuiſſe: præterea nobis caſus funeſti ſunt noti, ubi ſcabie vel pravis ulceribus laborantibus, quando acceſſit tertianæ paroxyſmus, ſubito ſæpe & ex improviſo gravia circa præcordia ſymptomata, cum febre inflammatoria, diſpnœa & virium oppreſſione irrepſerunt, quæ vix

ullis

ullis in Medicina præſidiis alias optimis ſuperari poterant.

§. XVIII.

In genere ſic maxima ex parte, gravioribus ſymptomatibus, quæ metaſtaſes humorum vitioſorum ad interiora comitari & inſequi conſueſcunt perluſtratis, veniendum nunc eſſe ad rationalem quandam harum rerum quæ in veritate facti fundatæ ſunt cognitionem & conſiderationem cenſeo. Primum vero quod dignam meretur attentionem eſt, quod cutis non modo ſed etiam articuli quam maxime ſint metaſtaſibus obnoxii, quando videlicet has partes morbus occupat, vel potius cauſa ibi hæret morbum, præſertim dolorem, ſpaſmum, exulcerationem aut inflammationem movens. Notum enim ex anatomicis eſt, cutem ex fibris nervoſo-tendinoſis, quam maxime elaſticis, expanſilibus & contractilibus, nec non infinitis tubulis ac poris eſſe contextam & ad toni ſeu motus intenſionem ſive remiſſionem valde aptam, adeo ut ad ſaluberrimam perſpirationem conſervandam eminentiſſimi & maximi ſit uſus, ſiquidem hujus beneficio, quod ſuperfluum eſt, quod effœtum & inutile foras in magnum commodum eliminatur. Quandocunque itaque ejus moderatior ac æquabilis motus & tonus læditur, quod fit vel nimia conſtrictione & anguſtia pororum in ſpaſmo, vel extraordinaria relaxatione in atonia, ſalutare hoc excretionis negotium multum pervertitur, in magnum ſanitatis detrimentum.

§. XIX.

§. XIX.

Quod ſi itaque humor plane heterogeneæ indolis in tubuloſa cutis ſubſtantia excludendus hæret in morbis ſic dictis cuticularibus, acrimonia ſua hoſtili fibras in ſpaſticas adigendo ſtricturas, non modo ſui excluſionem impedit, ſed & id ſæpius contingit, ut reniſo & converſo motu ad interiora in poros vaſorum infeſta materia rurſus repellatur & recipiatur. Simili ratione id cum ligamentis articulorum nerveo-tendinoſis ac glanduloſis contingere arbitramur, quæ identidem valde ſenſibilis naturæ, tam ad motum relaxatorium quam ſpaſmodicum ſubeundum, admodum prompta ac facilia ſunt.

§. XX.

Nunc ad eas accedimus indagandas cauſas, quæ ad hujusgeneris anomalos ſpaſticos & introconverſos motus, univerſale illud & valde ſenſibile corporis emunctorium, cutem videlicet & tunicas quæ oſſium articulos vinciunt, præparant atque diſponunt, ut periculoſæ ejusmodi & morboſæ metaſtaſes progignantur. Quod attinet primo ad cauſas ſic dictas naturales, videmus & obſervamus eos qui naturæ infirmioris ſunt, ſive ea ab ætate præſertim infantili & ſenili, ſive a parentibus trahat originem, ſive a morbo vel diætæ vitio, aut gravi animi affectu fuerit profecta, quam maxime ejusmodi affectibus retrogradis obnoxios eſſe; nam uti debilitas corporis, juxta CELSI judicium, omnibus fere morbis, ita omnino etiam iis qui ex anomalis motibus & ſpaſticis ſtricturis, quæ

D ſolen-

ſolenniter in partibus externis fiunt, patet & ſubjecta eſt.

§. XXI.

Enim vero frigidum non adeo nocere, ſed magis prodeſſe podagricis, graviſſimus noſter Senex *Sect.V.aph. 25.* affirmare videtur, dum, dolores podagricos mitigare & levare plurimam frigidam copioſe affuſam aquam, innuit; ſed in noſtro hæc experientia climate minime correſpondet, neque huic ſententiæ ulla ſana & phyſica ratio patrocinatur. Animadverſione digna ſunt, quæ hunc in aphoriſmum, a Celeb. PASCOLIO Romano Profeſſore, in Opere ſuo, *de homine. Lib. III. Sect. III. Cap. 3.* notantur, ita ſe habentia: *quod hactenus vidimus arthritide laborantes, ea methodo tractatos, tot quoque vidimus aut apoplecticos, aut pleuriticos, aut aſthmaticos, aut hydrope pectoris, aut colica vel affectione iliaca correptos, propediem diſceſſiſſe; idcirco alieno educti exemplo, ubi arthritis, quod DEUS avertat, nos unquam tentet, id præſidii genus nolumus utique experiri.* Huic obſervationi adſtipulantem quoque videmus *Cl.* MVSGRAVIVM *in tr. de arthrit. anom. p. 254.* tali modo differentem: *recurrente podagra, aqua frigida pedes media hyeme immerſit æger: itaque temere tumoris arthritici materiam repercuſſit; pectore, capite ſubito gravatus, primo tuſſiit & cum impedimento ſpiritum traxit, mox ſenſus omnis ipſa etiam mens defecit, & tota undique adſtantium mirante turba, non tam, exceſſit, quam e medio ſurreptus eſt.*

§. XXII.

§. XXII.

Deinceps inæqualitatem ſubitamque aëris, quod maxime fit autumnali tempore & circa æquinoctia, mutationem, ex calido vel humido in frigidum, & vice verſa, vehementer ſatis ac repente cutis tonum vitiare & ad retrocedentes a partibus extremis ægritudines cauſam ſubminiſtrare, ipſa quotidiana fere experientia docemur; qua conſtat & catharrales, & rheumaticas, & arthriticas affectiones hiſce temporibus non modo eſſe familiariſſimas, verum etiam quam facile repercuſſa materia fieri anomalas, atque in internas valde difficiles paſſiones transmigrare. Ex omnibus vero nihil propemodum eſt, quod tantopere & tam ſubito motum humorum a ſuperficie corporis verſus interiora convertere & reprimere valet, ac gravis terror, qui uti plurium ſæviſſimorum in capite, in pectore, morborum cauſa exiſtit validiſſima, ita omni modo ac ſtudio terrorem qui tales procreat in arthriticis affectus evitare oportet.

§. XXIII.

Poſtremo, quantum noxæ & damni inconſulta morborum & vitiorum, quæ cuti, articulis & partibus externis inhæreſcunt, per topica repellentia tractatio inferat, relegando materiam vitioſam ad nobiliores & principes corporis partes, noto notius eſt. Famoſa hoc nomine ſunt cataplaſmata, epithemata, linimenta & emplaſtra adſtringendi facultate pollentia, & cumprimis quæ mercurialia, ſaturnina, ſulphurata ingrediuntur, quorum ſiniſtra

applicatio, quam ſenſibilis cutis humana pars ſit, & quam exitiales morbi ab ejus functione læſa pendeant, luculente ſatis demonſtrat: quin imo in quibusdam perſonis tam exquiſitæ ſenſationis cutaneum hocce corporis integumentum eſt, ut etiam ſpirituoſa & camphorata, quorum ope alias egregie dolores diſcutiuntur, ferre nequeant, inſigni documento, etiam cum hiſce Medico agendum & mercandum eſſe quam cautiſſime. Atque hæc ipſa animadverſio veteribus quoque Medicorum haud fuit ignota: TRALLIANVS enim *Lib. II. Cap. I.* ſapienter monet, ne adſtringentibus & repellentibus in articulorum vitiis utamur, niſi totum prius corpus recrementis liberatum fuerit, nam, quod articulis influit, ne ad principales partes recurrens ſuffocationis cauſa fiat, periculumque mortis afferat, metuendum eſt; & inſeqq. *multos attonitos*, ait, *fieri conſpicimus, ubi pedes fluxionibus tentari deſierint.*

§. XXIV.

Neque tantum externa, ſed & interna improvide adminiſtrata remedia ad exitialem humorum in articulorum & cutis vitiis retroceſſionem, occaſionem & anſam ſubminiſtrare poſſunt; id quod maxime, de purgantibus præſertim paulo validioribus, notandum venit. De horum noxa ſuffecerit tantum unum & inſignem locum, ex modo commemorati PASCOLII *Peruſini Prof. & Protho-Medici Romani* Opere, qui *lib. 3. Sect. III. p. 182.* extat, allegare: *purgantia*, nimirum inquit, *in podagra, fortiora omnino vitentur, quæ ab articu-*

ticulis affectis humores pravos non raro ſubduxerunt ; qui proinde intus, aut per venas aut per alios adhuc occultos meatus retrocedentes, pervicaciſſimum aſthma, aut pleuritidem, aut colicam, aut etiam apoplexiam frequentiſſime pepererunt.

§. XXV.

Nimiam & intempeſtivam ſanguinis detractionem ad retroceſſionem exanthematum, neque minus eryſipelacei & arthritici humoris plurimum conferre poſſe, experientia æque ac ratio confirmant. Improvidum quoque medicamentorum, quæ valide urinam cient uſum, in morbis qui extremas corporis partes occupant, divertendo humorum motum ad interiora, eorum ſchema plane cum diſpendio vitæ & ſanitatis immutaſſe, per aliquot nobis exempla non incognitum eſt. Id vero maiorem fortaſſis admirationem movere poteſt, ſitum corporis paulo diutius erectum, tanta pollere efficacia, ut exanthemata in cute apparentia, ſummo cum vitæ diſcrimine diſparere faciat, quod aliquoties in variolis & morbillis, petechiis quoque, præſertim ubi vires valde fractæ fuerunt obſervavimus: cujus rei D. D. PRÆSES in Diſſ. *de ſitu corporis erecto in morbis noxio*, uberiorem mentionem injecit.

§. XXVI.

Neque inter cauſas quæ periculoſas morborum efficiunt metaſtaſes recenſendas, morbi aliis ſupervenientes ſilentio involvendi ſunt. Quantam cataſtrophen, tumoribus œdematoſis, cachecticis, fœdo ul-

cere tactis membris, frigus, quod ſub acceſſione febris tertianæ fit, inducere poſſit, ad interiora repellendo noxium humorem, jam ſupra retulimus. Ineſt vero ſuffimentis quoque tumores varii generis repellendi ſatis ſæpe obvia efficacia; quare non novum vel inſolens eſt ab iis, ſi perperam adhibentur morbis cutaneis, damnum accedere non minimum.

§. XXVII.

Præter jam dictas, ſunt adhuc aliæ cauſæ, quæ ad morboſas metaſtaſes, ſive pernitioſas humoris vitioſi in interioribus partibus ſecretiones diſponunt; Et hujus generis ſunt, quæ viſcerum & interiorum partium tonum ac robur valde affligunt & debilitant, ut deinde humores in has partes, ubi minorem reſiſtentiam & reniſum inveniunt, facilius irruant: ita inordinata victus ratio & abuſus fructuum horvæorum, ex affectibus, animi triſtilia, ira, ventriculum & inteſtinorum canalem labefactando, ad diarrhœas, dyſenterias, cardialgias, vomitus & inflammationes, a retropulſa materia arthritica proficiſcentes, valde diſponunt. Nimius vero dulcium, ſive ex alimentorum ſive ex medicamentorum claſſe, uſus, facile efficit, ut ſerum acre arthriticum in pectus decumbat; & frequentior uſus errhinorum, anodynorum, crebrior quoque ebrietas, Spiritus vini, ac importuna mentis fatigatio a quacunque etiam cauſa proveniat, ad capitis morbos progignendos viam præparant expeditiſſimam.

§. XXVIII.

Expoſitis itaque varii generis cauſis, quæ minus ſalutarem humorum in morbis e partibus externis & ignobilioribus ad nobiliores interiores efficere ſolent metaſtaſin, nunc diſquirendum non ſine uſu venit, quomodo ejusmodi metaſtaſes ad interiora corporis promoveantur, ut tam tetri & magno cum periculo juncti effectus inde ſequantur. Quibus placet corporis noſtri motricibus partibus principium quoddam internum ſenſu vitali & morali præditum motusque ſecundum & præter naturam dirigens adſcribere, illi ejusmodi metaſtaſes pro actibus naturæ defenſoriis, dum hæc infenſam materiam aliorſum transferre vult, erroneis tamen, cum natura ratione inventionis & colatoriorum aberret, habent. Verum cum omnia naturæ microcoſmicæ phœnomena, ex evidentibus & in ſenſus ac rationem incurrentibus mechanicis & phyſicis cauſis, optime & rectiſſime explicari poſſint, non videmus quare his relictis & inſuper habitis, ad cauſas abditas quæ nec concipi nec probari poſſunt, confugere velimus. Neque etiam admittere poſſumus, id quod in ſe & ſua natura eſt vitæ adverſum, intentione bonum eſſe: nunquam enim res morales & ſpirituales, quæ ex arbitrio agunt, cum rebus phyſicis quæ ex neceſſitate mechanica fluunt, ad confuſionem fœcundam errorum matrem evitandam, commiſcere volumus.

§. XXIX.

At vero illud videtur accuratiorem diſquiſitionem

nem & examen mereri, qua ratione videlicet materia ſtupendæ exilitatis & tenuiſſima, ut videmus in morbis exanthematicis, petechiis, morbillis, purpura, a vitali humorum conſortio non ita pridem excluſa, tam ſævas in univerſam vitalem œconomiam mutationes efficere poſſit, item quare infeſta hæc materia non tam expedite & tam facile per easdem, quas retroceſſit vias, in corpore, ope præſertim convenientium remediorum ad corporis ambitum rurſus protrudi poſſit. Ad priorem quæſtionem quod ſpectat, dicunt humorem a benigno ſanguinis & humorum vinculo ſegregatum, in anguſtioribus cutis tubulis ex paulo diuturniori mora corruptam & interdum virulentam indolem aſſumere, unde funeſta in interioribus præſertim nervoſis partibus ſymptomata derivanda eſſe contendunt.

§. XXX.

Quanquam vero hæc ſententia non plane fundamento ſuo careat, tamen non in totum rei diſcernendæ ſatisfacere videtur: quippe noſtro quidem judicio, tenuiſſimus ille qui ex ambitu corporis retrocedit peſſimæ naturæ humor, tantorum ſymptomatum non eſt ſola cauſa, ſed potius ipſe ille motus ex ſuperficie corporis ad interiora converſus, cujus indicium ſaltim eſt evaneſcentia materiæ ſive exanthematicæ ſive puſtuloſæ, quæ in cutis ſubſtantia hæret, ſymbolum ſuum hic quoque confert. Nam ſicut fluidorum motus progreſſivus, qui ab interioribus vi & niſu cordis ac arteriarum ad ſuperficiem corporis

poris extimam fertur, unice vitalis & ſalutaris dici meretur, quia hujus beneficio ſtructum & mixtum corpus, a materia inutili effœta & corruptionem moliente, jugi difflatione & perſpiratione liberatur; ita vix aliud quippiam exiſtit, quod interitum minetur, ac quando motus hic humorum imminuitur, ſiſtitur, imo reſiſtentia & reniſu in fibris & anguſtiſſimis ſubcutaneis vaſis facto, reſilit quaſi & intus convertitur, eo quod non tantum, quod ſuperfluum & naturæ humanæ infeſtum eſt, intus remanet, ſed & quod ad viſcera major humorum affluxus & congeſtio fit; ex qua, quæ demum mala, ut obſtructiones, oppilationes, corruptiones, ſpaſmi, dolores, extravaſationes, cetera, exſurgant, is demum qui ſolidis pathologiæ fundamentis inſtructus eſt recte judicare poterit.

§. XXXI.

Ex hoc fundamento quæſtionem poſteriorem, quæ eſt: cur tam difficulter, interiora qui petiit humor morboſus, ad priſtinum locum relegari poſſit? ſolvere non adeo erit difficille. Nam quandocunque ipſa materia corrupta & exanthematica, ex partibus extremis per tonum ac motum cutis quaſi periſtalticum inverſum ad viſcera translocatur, tunc ad vaſorum & vaſculorum anguſtias, circumvolutiones, humorum per ea difficiles circuitus, ac motuum retardationes ſi reſpicere velimus, non tam facilem eſſe horum humorum ſtagnantium & ſpiſſeſcentium diſſolutionem, meatuum apertionem, atque motu-

um ad peripheriam corporis reſtitutionem, cuique animadvertere integrum eſt.

§. XXXII.

Ex quibus nunc facile petenda eſt ratio, quare tanti periculi res ſit, *quando*, ſecundum *aphor. 25. lib. VI.* HIPPOCRATIS, *eryſipelas ab exterioribus vertitur ad interiora; bonum vero & ſalutare, ſi ab interioribus ad exteriora vertatur*; quod etiam GALENVS *comment. in Hippocr. libr. de natur. homin.* confirmat, ſatius eſſe, ducens, ut humores pravi, relictis principalioribus partibus, in ignobiliores, quam quod ab ignobilioribus in principes ferantur; imo ipſe GALENVS & MERCVRIALIS, *in not.* ad hunc aphoriſm. rectius innuunt, *Hippocratem* hic eryſipelatis nomine omnium externorum & cutaneorum vitiorum inculpaſſe introverſionem.

§. XXXIII.

Non poſſumus tamen, quin etiam hac occaſione moneamus, non æque periculoſam ſemper, multo minus funeſtam eſſe omnem in morbis humorum vitioſorum ad interiora retroceſſionem, ſed ad corporum naturam, an robuſta, valida vel valde imbecillia ſint, ad anni quoque tempus, ad ætatem, ad vitæ genus, ad humorum conditionem & intemperiem, vel etiam corruptionem & ſpiſſitudinem ſedulo reſpiciendum eſſe hortamur: res enim utique periculi pleniſſima eſt, ſi vires corporis valde fractæ, ſi ætas ſenilis vel infantilis, ſi viſcera jam ad labem vel per ipſam etiam nativitatem ſint diſpoſita, ſique humo-

humores corrupti, cauſtici & acris indolis, vel retroacta prava materia nervoſas ventriculi, inteſtinorum aut cerebri tunicas, aut præcordiales nervos occupat.

§. XXXIV.

Ceterum ad rectum & prudens de hiſce morbis, ratione eventus, judicium formandum, in genere quasdam regulas inſignis in praxi uſus annectere non dubitavi; quas inter primum merito locum tenere hæc debet: corpora quo infirmiora, viribusque valde exhauſta ſunt, eo plus morboſæ metaſtaſes periculi & vitæ diſcriminis habent. Id liquido apparet, quando petechiæ, variolæ, morbilli, vel etiam purpuracea exanthemata, ipſo in febris vigore vel poſt eum retrocedunt, ubi jam tantum vires per aſſiduas vigilias & vehementem ſolidorum & fluidorum motum deperditæ ſunt, ut non ſufficiant humorum ad principes vitæ partes, cerebrum, cor, pulmones, nimiis congeſtionibus ſuperandis & rurſus extrorſum propellendis, quod ſi non accidit, convulſiones, deliria, ſyncopes ſupervenientes mox vitæ finem faciunt. Deinceps obſervatione conſtat: in corporibus valde imbecillibus & quæ viribus defraudata ſunt, facillime, minima ſaltim ex cauſa, exitialibus morborum translationibus eſſe obnoxia. Quid enim frequentius accidit, quam quod a ſola corporis vel pedum refrigeratione, a ſolo ſeceſſu e temperate calido lecto in paulo frigidiorem, & ſitu corporis paulo diutius erecto, vel ex levi animi perturbatione exanthemata, præſertim circa IX. vel XI. diem, retrocedant & non

multo poſt, præter adſtantium opinionem placida morte ægri quaſi obdormiſcant, Id quoque in aliis morbis in phthiſi, hydrope, hectica, animadvertimus, dum ex levi in diæta errore, converſis humoribus & motibus ex peripheria ad centrum ſive interiora, non raro funeſti affectus inſequntur.

§. XXXV.

Obſervamus præterea frequentes alui dejectiones, cutaneis morbis, præſertim acutis & exanthematicis ſi accedunt, peſſimum omen exhibere: neque ratio inventu difficilis eſt; nam alvi fluxus cauſa utplurimum eſt motus humorum ab extra ad inteſtina converſus, qui impeditam excipit perſpirationem; hinc multæ ſeroſæ, excrementitiæ, ſalſo-acres itemque aëreo elaſticæ & orgaſticæ partes, quæ per poros difflari debebant, non modo maſſam ſanguinis & humorum inquinant, ſed per glandulas etiam in cavitatem inteſtinorum influunt, atque in ſanguine præternaturalem orgaſmum, in inteſtinis autem flatus, ac ſpaſmos excitant, peſſimorum certe pathematum fontes atque origines: accedit quod ſub omni diarrhœa etiam a cauſis internis prognata, derivando humores ad interiora, corporis extremæ partes, maximeque cutis tubuloſa & poroſa ſuccis influentibus orbatæ, propius ad ſe invicem accedant, coanguſtentur & comprimantur, hocque ipſo, adeo ſalutaris illa perſpiratio inhibeatur.

§. XXXVI.

Hiſce animadverſis, quæ multiplici in praxi uſus

ſunt

ſunt & utilitatis, ut ad ipſam nos tandem curationem convertamus, & ordinis & inſtituti ratio poſcere omnino videtur. Quum vero, ut jam ſupra expoſuimus, periculoſas metaſtaſes, præſertim in morbis acutis & corporibus imbecillioribus, in ordinem reducere, motumque ſanguinis & fluidorum ad peripheriam corporis rurſus reſtituere, res ſummis in praxi difficultatibus ſit involuta; longe vero faciliori via & methodo ejusmodi mala, quæ ſummi ſunt periculi, averti & præoccupari poſſint: haud infructuoſum ſed operæ omnino pretium erit, paulo diligentius circumſpicere, quænam huic intentioni & ſcopo reſpondere & ſatisfacere poſſint pleniſſime.

§. XXXVII.

Ad hunc ſcopum obtinendum, generalibus & ſalutaribus quibusdam regulis, quas tenere quemque decet & oportet, opus eſt. Primo autem omnibus modis, vitalis ille humorum motus ad exteriora qui tendit, conſervandus eſt, & omne illud quod invertit hunc motum ad interiora fugiendum: nam ſicut, ille ordini naturæ, principi morborum medico optime conveniens eſt, ita hic ad eius deſtructionem tendit certiſſime. Quapropter ea quæ jam ſupra inter cauſas hos affectus excitantes retulimus omni cura & ſollicitudine evitare oportet, & nulli rei magis invigilare, quam ut tonus cutis æquabilis & moderatus, ac ab eo maxima parte dependens tranſpiratio, ſemper conſervetur; quod fit, ſi moderatio ſive aurea mediocritas in rebus quæ dicuntur non naturales,

les, verbo, diætetica obſervetur, & omne nimium, quod naturam & ejus motus ſalutares mirifice pervertit, vitur. Maxime omnium vero curandum eſt, ut in æquabili calore & perſpiratione ſubcutaneum illud cribrum conſervetur: caloris enim temperies, tam quoad conclave, quam lectum & linteamina, nunquam non in hiſce affectibus utiliſſima eſt, cum contra exceſſus frigoris vel caloris ſit perniтioſiſſimus. Multum quoque invat, animum in placido & tranquillo ſtatu ſervare, quia ejus nimia fatigatio vel perturbatio, omnia, etiam ordinate quæ fiunt in corpore, multo magis ubi inordinatio motuum iam ad eſt, pervertere poteſt.

§. XXXVIII.

In nullis vero quæ nocere poſſunt rebus major cura & obſervatio adhibenda eſt, quam in applicatione topicorum quæ leniendi doloris vel exulceratas partes conſolidandi cauſa potiſſimum uſurpantur. Et nos ſane conſultius ducimus ab eorum uſu, quoad fieri poteſt, ſe retrahere, præſertim in principio & ubi inflammatio ſubeſt, quia plus detrimenti quam emolumenti hæc ipſa præſtare quotidianis fere experimentis perſpicimus: attamen minori cum periculo & deſiderato magis cum effectu, quando corpus probe a copioſiorum & impurorum humorum copia prius vindicatum eſt, ſique malum in declinatione fuerit, ad robur partium affectarum reſtituendum, ea in uſum ducuntur. Poſtremo quoque primarum viarum, per quas ventriculum & totum inteſti-

teſtinorum tractum intelligimus, in ejusmodi morbis ſanandis ratio habenda eſt, ne, quod flatus, quod tormina ciere & ad alvi fluxum ſollicitare vel eum comprimere poſſit, admittatur; vix enim dici & comprehendi poteſt, quanta inter partes externas cutem, inque primis pedes & inteſtina, conſenſio & mutua motuum conſpiratio intercedat: nam ſi ingens dolor vel ſpaſmus inteſtina affligit, mox etiam cutis contrahitur & libera tranſpiratio impeditur; aluus vero nimis compreſſa vel obſtructa felici curationi identidem infenſa eſt, quia id efficit, ut impuritates quæ excerni per eam debebant, ad corporis ambitum protrudantur.

§. XXXIX.

Quod ſi vero jam facta fuerit metaſtaſis, totum curandi miniſterium in eo conſiſtit, ut quam fieri poteſt citisſime, tutisſime tamen, corruptus humor ad appropriatam ſedem reducatur: id quod faciliore & magis auſpicato fit effectu, quando recens eſt metaſtaſis, quando vigor adhuc & robur virium reſpondet, & quando materia non adeo corruptæ & malignæ indolis eſt, neque pravorum ſuccorum copia corpus refertum eſt. Hanc curandi methodum & ipſa natura & crebra experientia atque ſana ratio dictat; ſiquidem anomala & prava illa ſymptomata, quæ excipiunt morborum tranſpoſitionem in interiora, non niſi apparentibus rurſus doloribus, ſpaſmis aut exanthematibus, in locis ante affectis, conqui-

quieſcunt, idque natura ſæpius ſponte, nulla ſingulari arte adjuta, negotium exſequitur. Atque in hanc rem attendi utique meretur aphoriſmus ille amplisſimi uſus practici, qui eſt *XXI. Sect. I.* HIPPOCRATIS: *quæ ducere oportet quo maxime vergunt, per loca convenientia ducamus*; quæ in hiſce morbis partes externæ, per quas noxium e corpore exhalare & diſflari debet, conſtituunt.

§. XL.

Prima itaque & præcipua medentis intentio hæc eſſe & huc collineare debet, ut convenientibus remediis naturam quæ optima & expeditiſſima morborum etiam ſubcutaneorum ſanatrix eſt, in hoc negotio adjuvet: quod fit, ſi ex tanta materiæ medicæ farragine & plerumque indigeſta mole, cum ratione, in experientia fundata ſeligat primum ea, quæ humorem ad excretionem cuticularem mobilem & idoneum reddunt, tum quæ internum viſcerum robur, ſi torpidum fuerit, excitant, & meatus per quas excretio fit patulos atque apertos reddunt, neque minus quæ impedimenta ſalutaribus ejusmodi excretionibus reſiſtentia, tollunt.

§. XLI.

Nolumus autem innumera alia ab Auctoribus hunc in finem commendata afferre atque recenſere remediorum genera; neque enim conſuetudinis, nec inſtituti & loci ratio id permittere videtur: ſed tan-

tantum modo ea, quæ ex multiplici D. D. PRÆSIDIS experientia, convenienti ordine & methodo uſurpata, ſalutaria deprehenſa ſunt, commemorabimus. Ex compluribus autem probatæ virtutis remediis, hanc maxime mixturam, quæ innumeris vicibus deſideratiſſimam comprobavit opem, commendare viſum eſt; cujus ingredientia ſunt: aqua cardui benedicti, ſcordii, florum ſambuci, meliſſæ, ceraſorum nigrorum, acetum vini, cancrorum lapides, diaphoreticum antimonium, mixtura ſimplex, cinnabaris præparata, & aliquot grana theriacæ cæleſtis, cum ſyrupo acetoſitatis citri; quæ repetitis vicibus cochleatim offerenda eſt. Inter pulveres laudamus leniter diaphoreticos & bezoardicos, ſi cum tertia vel quarta parte nitri & octava cinnabaris miſceantur, addito interdum camphoræ, ſi metus internæ inflammationis eſt, momento.

§. XLII.

Mirabilem præterea efficaciam ſemper præſtitit ſic dictus liquor anodynus mineralis D. D. PRÆSIDIS, quando vel ſolus vel cum pulvere præcipitante mixtus, una cum aquis diapnoicis modo recenſitis, in uſum ducitur. Si ſudorem paulo largiorem movere expedit, liquoris anodyni mineralis partibus quatuor, una pars liquoris bezoardici Buſſii vel ſpiritus cornu cervi ſuccinati addenda erit, ſingulis tribus horis XXX. vel XL. guttas offerendo.

§. XLIII.

Dantur interdum caſus, qui nihil quod volatile

F eſt

eſt admittunt; ubi per temperatiora ſedativa, antiſpaſmodica & demulcentia, curatio debet abſolvi. Vidit D.D. PRÆSES, ſubortas a retrocedentibus doloribus arthriticis, podagricis, ſummas præcordiorum anxietates, cardialgias, conatus ad vomendum cum virium proſtratione & anorexia junctas, ſolo pulvere Marchionis cum nitro & cinnabari mixto, addita una vel altera gutta olei de Cedro, in emulſione, quæ ex ſeminibus quatuor frigidis ſemine papaveris albi, cum aquis analepticis & antiſpaſmodicis præparata erat, propinato, feliciſſime ſublatas; infenſa materia ad appropriata & priora loca relegata.

§. XLIV.

Alia vero curandi ratio ac methodus ineunda eſt, quando peſſimæ indolis morbi, ex puſtuloſis & ulceroſis cutis defœdationibus ſanatis & retropulſis, oboriuntur: tunc enim majori ſæpius natura ſtimulo diaphoretico vel ſudorifero eget. Et res mihi videtur hoc loco notatu valde digna, quod hæc ipſa, quæ exterius cuti applicata noxiam faciunt retroceſſionem medicamina, ut ſunt, quæ ex mercurio, quæ ex ſulphure vivo parantur, interne cum prudentia ſumta, propellendo ad exteriora morbiferum humorem, ſanandi quoque facultatem poſſideant. Nam pulveres ex floribus ſulphuris, æthiope minerali, vel antimoniali ſecundum inventum Excell. D. D. ELLERI Colleg. Med. Berol. Aſſeſſoris, qui ex antimonio crudo & mercurio vivo invicem tritis & mixtis conſtat, antimonio

nio crudo, regulo antimonii medicinali, cinnabari, item croco martis ſubtiliſſime pulveriſato, cum aliis diaphoreticis mixti, miram certe in hujusmodi affectibus præſtant efficaciam, præſertim quando uſus horum, decoctis diluentibus, temperantibus, inque primis ſero lactis caprini, vel macris carnium brodiis, quibus incoctæ ſunt radices aperiente & tranſpirationem promovente virtute donatæ, ad quarum genus ſpectant, radix ſcorzoneræ, graminis, petroſelini, aſparagi, fœniculi, taraxici, cichorei, ſecundatur: in quo etiam caſu, præſertim ſi tormina in imo ventre urgent, aliquot cochlearia olei amygdalarum dulcium in recenſitis his juſculis propinari poſſunt. Sicut in his affectibus utilis quandoque ſanguinis miſſio, per ſcarrificationem vel venæſectionem deprehenditur. Atque ſalutare quoque interdum eſt, noxios ſeroſos & putridos e corpore humores, tuto, leniter & ſucceſſive per alvum educere, quo poſtea & tutior & felicior eorum quæ per cutim pravos humores evacuant, evadat operatio. Inſigni autem ſelectu & circumſpectione hic opus eſt: omnia enim quæ valide alvum ſtimulant, quæ acria ſunt, quæ tormina cient, item aloëtica quæ ſanguinem commovent & impetuoſe ad interiora & inteſtina compellunt, penitus exulare debent: mannata vero tamarindinata, rhabarbarina, paſſulata & tartarea, ſi recte miſcentur & uſurpantur, omne punctum abſolvunt.

§. XLV.

Sed reliquum eſt, ut de ea methodo, morbos ex

 meta-

metaſtaſi ſanandi, qua per externa admota, materia in partes affectas revocetur, ſententiam noſtram interponamus. Dicimus hanc methodum naturæ legibus non eſſe incongruam, ſed valde convenientem, modo opportunis remediis torpenti naturæ hac in re ſuppetias ferre poſſimus. Varii ſunt generis quibus hæc, materiam corruptam in priſtinum locum revocandi, virtus adſcribitur, e. g. frictiones cum pannis aſperis, urticationes, ſiccæ cucurbitulæ, phænigmi, antiſpaſtica, fonticuli & veſicatoria, quibus poſterioribus, ſi temperatiora, ut ſine dolore operatio fiat, recteque applicata & diutius detenta fuerint, præ omnibus aliis, crebra D. D. PRÆSIDIS experientia edocti, eximiam atque inſignem vim & efficaciam adſcribimus. Ad revocandos vero dolores podagricos pediluvia temperata ex aqua pluviali vel fluviatili, furfuribus tritici & lacte admixtis, ſingularis & eximiæ virtutis ac fructus fuiſſe non ſemel ab Eodem obſervatum eſt.

§. XLVI.

Neque enim ſobrius & circumſpectus dictorum externorum, quæ ingenti humores noxios ad partes externas & minus nobiles derivandi vi pollent & efficacia, uſus ſua atque laude caret. Etenim D. D. PRÆSIDI emplaſtrum valde temperatum veſicatorium, quod citra dolorem & inflammationem, inſignem ſeri vitioſi quantitatem extrahit, ac per menſem & ultra uſurpari poteſt, in uſu eſt: id quod in affectibus capitis nuchæ, in retrocedentibus petechiis

carpis

carpis manuum, in cardialgia vero, colica arthritica & ſcorbutica pedum malleolis applicatur. Conſtat etiam phœnigmis ſua virtus quæ, ex allio, cepis raphano ruſticano, fermento panis & aceto præparari poſſunt: moderatioris enim ac veſicatoria ſunt operationis, atque dum ſubtili acrimonia vividiorem motum fibris motricibus conciliant, ſtimulando majorem affluxum ſanguinis & humorum ad partes invitant. Emplaſtra vero epiſpaſtica ex pice Burgundica & terebinthina confici ſolita, in morbis anomalis a Cl. MVSGRAVIO quidem, in eleganti ſuo libro *de arthritide anomala* laudantur & in uſum trahuntur, ſed cum nobis certa eorum efficacia plane ignota ſit, neque vituperare hoc remedii genus, neque commendare volumus.

Ob gleich ich für ein Schloß nicht mein Theatrum gebe,
Ob gleich von mir wie Gold mein Meſſer wird geſchätzt,
Ob gleich die meiſte Zeit ich bey den Todten lebe,
Und mich die kleine Welt mehr als die groß' ergötzt,

So leg' ich dennoch offt die Arbeit willig nieder,
Und ſchlieſſe meinen Saal, voraus in Sommer, zu,
Ergreiffe Kiel und Blat, und ſinn' und dicht' auf Lieder,
Und ſuche, bey dem Chor der Pierinnen, Ruh.

Drum wundre **Dich** nur nicht, **Freund von dem edlen Wiſſen**!
Dadurch wer kranck, geneſt, wer ſtarck iſt, alſo bleib't,
Daß die Anatomie, drauf **Du Dich** auch befliſſen,
Hinwiederum **Dir** dien't, und **Dir** in Reimen ſchreib't.

Ich freue mich, daß **Du** den Lauff ſo ſchön vollendet,
Daß **Dich** ein DOCTOR-Hut mit gutem Rechte ziert,
Daß **Du Dich** haſt hieher und nach Berlin gewendet,
Daß **Dich** ein **Hoffmann** hier, ein **Eller** dort geführt.

So viel als Körnlein Ertz in Ungerns Bergen liegen,
So viel als dieſes Land an edlen Trauben trägt,
So viel auch werde **Dir** an Seegen und Vergnügen,
Forthin in **Deiner** Cur, vom Himmel beygelegt!

Dieſen Glückwunſch der Anatomie, an den
Herrn Candidato, überreicht deſſelben
aufrichtiger Freund

J. F. Caſſebohm,

Med. D. & Anatom. Prof. Extraord.

Corpo-

Corpora cum ſævis graviter luctantia morbis,
Membraque jam variis liberare exhauſta periclis,
Heic, Mi SONTAGI, cupida condiſcere mente,
Tentaſti; at panſis claræ penetralibus artis,
Ad meritos celeri paſſu nunc pergis honores,
In patria ut poſſis largos diffundere fructus.
Vade avibus lætis atque utere ſorte ſerena.

Hiſce lineolis honoribus Prænobiliſſimi Dni. Candidati *dudum promeritis animitus applaudit*

J. R. Brockmann, M. D.

Tegmine quid vario torpentia veſtiat oſſa,
Et quæ compago membra robuſta liget,
Quid, ſe multifidis ſinuantia viſcera gyris,
Contineat latebras inter & antra ſuas,
Vincula quæ jungunt turgentes ſanguine venas,
Mollia nervorum ſtamina quidquid habent,

Hoc

Hoc TV non curis, nulloque labore fatiſcens,
Luſtraſti ſollers pectore ſollicito.
Quid mirum? TE quod virtus comitata laborem,
Carpere SONTAGI præmia læta jubet.

Amico ſuo ex paucis dilectiſſimo
pauca hæc apponere voluit

Joannes Georgius Leſſerus,
Berol. Med. Stud.